

АЛЕКСАНДЪР ИЛИЧЕВСКИ е най-свежата и модна фигура сред руския литературен елит, наричат го „надеждата на руската словесност“. Роден е през 1970 г. в Азербайджан, завършил е Физико-математическия институт в Москва, работил е като физик в Израел и САЩ. На 21 години неочаквано се увлича от литературата и за кратко време издава два романа – Нефт (Нефть, 1998) и Домът в Мещера (Дом в Мещере, 1999), и три стихосбирки.

През 2005 г. Иличевски е удостоен с литературната награда „Юрий Казаков“ на списание „Новий мир“ като автор на най-добрия разказ на годината Врабец (Воробей). С романа си Ай-Петри (2005) влиза в шортлистата на „Голямата книга“ за 2006 г. Финалист в литературния конкурс „Иван Бунин“

през 2006 г., той получава и сребърен медал за книгата си Бутилката на Клайн (Бутылка Клейна, 2005). С новия си роман Матис става финалист на втория сезон на „Голямата Книга“ през 2007 г. и получава наградата „Русский Букер“ за най-добър роман на годината, а в същия литературен конкурс участва и през следващата година със своя сборник с разкази и повести Песента на варовика (Пение известняка).

Предлаганият разказът е от книгата *Кой ще се върне във Велегож? (Кто вернется в Велегож?)*. Публикуван е в електронното списание „Сетевая словесност“ <http://www.netslova.ru/ilichevskii/vorobej.html>

ВРАБЕЦ

На първаза качна врабец, заподскача, заоглежда се, повъртя глава и кльвна стъклото. След това се приближи и влетя в стаята. Кулюша притвори горното прозорче, грабна кърпа, подгони го, събори го зад миндера.

Понечи да му извие главата като на пиле, не стана.

Тогавя я откъсна с два пръста, отскубна я като цвят от стъбло.

Тъмна тъпа болка рукна от ушите ѝ, заля очите.

От болка запълзя на четири крака, легна на една страна и притихна в несвяст – да си почине.

Обезглавеният врабец шавна с крило, потръпна, изцеди още две алени капки от сламчицата на шийката, просна се на една страна и също притихна.

От печката неподвижно гледаше Иван. До смрачаване, без да помръдне, той гледаше лежащата си майка, човката, окото, замрежено от сива пелена. Като замряло мънисто блестяше то в окървавената ѝ длан. По някое време Иван потъваше в това врабчово око – в сивата му ветровита светлина, полюшваща се на голия гъвкав клон; от люлеенето му приляваше и той

изплуваше обратно – и отново виждаше одаята, огряна високо, спокойно лежащата си майка, пълзящия по бузата ѝ лъч, прашния прозорец, плета, черната улица и зад нея – степта.

По залез майката се събуди, седна на пода. Гледаше черната си длан, птичата глава и не помръдваше.

Студената кървавочервена степ, извила се зад оврага като крило, забито в небето, попиваше дългия вятър. Вятърът стихваше и се оттегляше зад хоризонта след окървавеното слънце като мантия след цар убиец.

Ситен бодлив сняг прошарваше на дълги струи склона на гланцовото стърнище. Той се сипеше като прахоляк върху всичко – незабелязано, от страшните висини на неподвижните, осилести, вълнисти облаци. Тези залезни облаци във висините приличаха и на ръждиви сърповидни дюни, и на очертанята на печена и разцепена по ръбнака още димяща риба. Кулоша беше виждала дюни по пътя към Астрахан, където мъжът ѝ я беше водил за риба – пясъчните вълни димяха от вятъра по гребените им. И миналата нощ неочаквано ѝ се присъни риба, макар че тя отдавна бе престанала да сънува храна.

През първите два месеца обаче храната я измъчваше насън по-страшно от палач. Ту сестрите монахини ще донесат на Великден празнични пирогови и млинове с плънка от дреболии. Ту самата тя ще изпече куп захарни бухтички и ще сложи редом децата да си похапнат от лакомствата и да си пийнат горещ чай от дренки.

А подир – секна отведнъж. Сънищата опустяха като овършано поле.

Тъкмо това поле сънуваше тя сега. На хълма стоеше конник като черен силует в слънчевия протуберанс. Кобилата извиваше и въртеше глава, пристъпяше насам-натам – и кинжалът от лъчи изпод муцуната ѝ ту се забиваше като аленеещ мрак между очите ѝ, ту излизаше като въздишка.

Стърнището я бодеше по цялото тяло. Докато падаше, повличайки след себе си Иван и притискайки го към земята, тя едва не си избодеше окоото – твърдо късо стъбло окървави хлътналата ямка под него.

Желанието ѝ да попие в земята, да се отдаде изцяло на студа беше непреодолимо; то се сливаше с мъката по мъжа ѝ. Мъжът ѝ беше нейният покрив; както лозата усеща водата, тя го усещаше нейде там далеко в земята – студен, черен, но скъп, огромен, силен като самата смърт.

Тя не можа да го погребее – припадна на улицата. Още от октомври започнаха да минават по къщите – и него го взеха. Само един ден остана да лежи – не успя да му се нагледа. Децата пълзяха по него, играеха си – будеха баща си, дърпаха го за носа. Дойдоха, смъкнаха го за ръцете по външната стълба. Тя не го пускаше, но как да се справи сама? Вкопчваше се в мъжа си. Хората от комсода⁷ я пъдеха – и без това им тежеше. Пренесоха го през двора, през вратника, положиха го в редицата до другите мъртвци. Тя се вгледа в мъртвите, но никого не позна. Съвличайки се на земята, хвърли тежък поглед наоколо. Каруцата беше същата – онази, с резбованите боядисани канати – с която идваше у тях Копилов за продоволствения наряд. „На ви! – прошепна тя тогава – ето ви го житото. Ето ви го вашия

⁷ Комсод – абривиатура на “комитет за съдействие”; в случая – по разкулачването. – Б.пр.

наряд. Като че друго сте търсили?“

Тя седна в калта, каруцата потегли, но каруцарят се обърна, извика „тпру“ и я погледна.

– Ей, жено, май бива при мъжа си да легнеш. Що да теглиш това тегло?

Конникът изпод дланта си се вглеждаше в степта, почукваше кончова си с нагайката. Най-сетне ги видя. Приблужи се бавно, тежко. Ето че е съвсем близо, гърдите усещат стъпките му през земята, но конят не спира, върви право към тях, премазва бедрото, лопатката, главата и главата се разпада на тлъсти буци чернозем.

Тогава през нощта ѝ се присъни риба затова, защото вече трети ден по залез неподвижно висяха, не отминаваха тези огромни, вълнисти като пясъците по дните облаци. Тя ги гледаше и ѝ се струваше, че те вървят с мъжа ѝ по тези оранжеви могили към Енотаевка. Ту се свличат надолу, потъвайки до кръста в пясъка, ту дълго се катерят по твърдия склон – отиват за риба с чувалите, взети от калмиците, и все се вглеждат кога ще се покаже на хоризонта село, църква, гористият, зялят от реката бряг на Волга... В чувалите те носеха пресовано кюспе от маслобойната – за стръв. Щом стигнаха, още първия ден на това кюспе Альоша в една яма в залива успя да закачи първия си шаран, тежаш половин пуд, и го вади оттам цял час в мъчителната жега. Кордата, опъната между шпулата и плувката, трепереше и прорязваше водата на зигзаг. После го закачи на капана, промушвайки по специален начин връвта под хрилете, за да не се задуши, и от време на време го снемаше от пръта да го разходи по плитчините като жребче. Най-сетне го изпече в глина. Ах, каква красота сияеше след това наоколо: върху пясъка и по водата риже от слънцето изобилие от едри като златни монети люспи. Останала беше огромната мустаката глава със запечените бели очи и розовеещият могъщ скелет. Поразена, тя вдигна скелета към очите си – с гръбнака напред като далекоглед тя го насочи към светилото – и рибата пламна пред нея, засия и заплува непоносимо мощна, просторна и стройна като храма в Григорполиската станица⁸...

И ето че насън гигантският златен шаран, як като кон-вихрогон – и с разветви уши, плавници, опашка – точно като на златната рибка в детската книжка – плуваше напред-назад из одаята, тикаше муцуната си в ръцете, ухото, раменете, целуваше по бузите, очите – като бавна пеперуда в гаснеща лампа.

Тя показваше на малкия картинките от тази книжка, докато го различаваше на ръце, вземайки си сбогом. През деня той внезапно притихна, личицето му се опъна – и като разбра, че той умира, тя го взе на ръце, ходеше напред-назад, люлееше го, показваше му приказката, гукаше му, смееше се. Серьожа умря вечерта, но тя продължи да ходи цяла нощ и така и падна на земята. Събуди я Иван – слезе от печката, ухапа я за ръката – и тя дойде на себе си, като отхвърли студеното телце от гърдите си.

Заедно с Иван занесоха Серьожа в полето, положиха го в дупката на един мармот, която разкопаха. Засипаха я. Поседяха още малко, починаха си. По навик се огледаха наоколо – няма ли някъде сиво тлъсто жребче.

⁸ Станица – голямо село в казашките райони. Б.пр.

Макар да знаеха, че мармотите са напуснали полята им още през октомври. Но и да бяха видели, не биха имали сили да си уловят.

Откъм селото на кон се зададе Копилов. Приблужи се равнодушно. Без да чака, Иван си обърна джобовете. И му показа кукиш. Ще рече, нямат никакви зърна, сам виж – нищо няма вече на полето. Майката, като се съвзе, също обърна джобовете на жакетчето, опъна полите си. През октомври те се промъкваха тук, на полето нощем, шареха с пръсти в мишите дупки, опустошаваха техните зърнени запаси за зимата; случваше се и цяла шепа да съберат. А сега вече нищо няма тук – с трън да се завъртиш...

Кобилата изпръхтя, вдигна опашка и вече в движение глухо процвили и изхвърли голяма димяща фъшкия.

Копилов се скри зад голите дървета в оврага.

Майката и синът дълго със затворени очи вдишваха тъничката, от време на време изчезваща струйка топъл насищаш мирис.

Когато станаха, стори им се, че са сити.

Кулюша оскуба и изкорми врабеца, крачетата реши да не реже, опърли го с борина, опърли и главичката. Напали печката със слама – като изчезнаха кравите, изчезна и тезекът⁹. Наряза лобода и благ бѣз в гърнето, сложи врабеца, наля вода, добави сол.

Иван отначало наблюдаваше майка си, но после отново го отнесе онзи неразбираем тъмен вятър.

Супата се стори на Иван много вкусна. Той се понадигна. Дългите стъбла на благия бѣз не позволяваха да изсмучеш нишките месо. Майка му не отстъпваше, прекарваше пак лъжицата, цялата окичена с трева, по устните му. Но ето, загледа се в лъжицата, където сега имаше само една гола врабчова глава, сам я сложи в устата си и внимателно я изсмука. Веднага изяде и половината от телцето, която майка му отчупи. Кулюша го изчака да сдъвче, чак тогава и тя започна да яде. Беше опитала вече третата лъжица, а четвъртата погълна алчно, гризвайки със зъби крайчеца й.

Иван я повика:

– Дай още.

Тя вдигна глава. Иван сочеше с ръчица втората половина на врабченцето – няколкото тънки като кибритени клечки костици и нишки с месо тя беше събрала в лъжицата и я държеше пред устата си

– Ах ти, Ваня, колко си ми хитър! – каза Кулюша, преглътна и доизсърба останалото.

Вечерта Иван остана необичайно дълго в студената ветровита тъмнина. Люлееше го на клона, клатеше го без пощада, едва му стигаха сили в крачетата да се удържи. Вятърът рошеше цялата му перушина, той криеше глава ту под едното крило, ту под другото, дишаше върху кожата си, за да се сгрее с дъха си, но толкова силно го люшкеше на клона, че трябваше за равновесие да отмята глава назад. Той с всички сили искаше да се събуди, да изплува, да разлепи очи към майка си – без нея му е страшно, но изведнѣж силен порив го тласна в гърба, крачетата му се отпуснаха и ледената пустош се нахвърли върху него и го разтвори.

Кулюша носеше Иван на ръце и за да го събуди, го люлееше с всички

⁹ Тезек – пресован тор за гориво. – Б.пр.

сили. Като почувства, че изстива, притъмня ѝ пред очите и тя падна, удряйки главата си в миндера.

През онази зима на 1933 година умряха мъжът, двете деца, майката и двамата братя на Акулина¹⁰.

Нея и трите ѝ сестри – Наталия, Арина и Поля – успя да вдигне на крака петата, най-малката им сестра Феня, чийто мъж като кум на секретаря на колхоза беше успял да опази в едно тайно мазе телица. За да не мучи, той ѝ беше отрязал езика и срязал устните. Точно в началото на декември тя най-сетне започна да дава мляко.

През пролетта стана по-леко. Ледът по рекичката се стопи. Кулюша оплете от пръти кръст, опъна върху него пухения си шал и едва местейки отеклите си крака, отиде зад градините на реката. Прецеди през „паяка“ половин гърне снетки¹¹ и ги сложи да се задушат в печката. Това беше първата ѝ твърда храна.

През май, когато заедно със силите ѝ се върна и съзнанието ѝ, мъката я покоси. На разсъмване тя излезе от селото и тръгна през степта, криввайки леко надясно – след изгрвящото слънце. Вървя дотогава, докато по здрач не падна на земята. Когато се събуди, се изплаши – най-големият уплах през живота ѝ: небето, пълно с едри звезди неудържимо падаше върху нея и тя нямаше къде да се скрие. Следващата нощ чу вълци, обикалящи наблизко, но се сети да запали околоръст ланшната трева. На шестия ден Кулюша срещна в степта артела за събиране на сол – беше в една барака и два сайванта. От постройките изскочи вълкодав и на нея ѝ се наложи да лежи ничком до вечерта, докато се върнат от степта хората. Артельт я прие. Няколко месеца тя ходеше с останалите на солончака¹², събираше сол, носеше я на станцията, чакаше влака от Астрахан и често я разменяше – според теглото, едно към едно, за риба.

През есента Кулюша се записа за работа в Архангелск, но тези, които наемаха работници, бяха объркали ведомостите и тя попадна в Баку. Пътува на покрива на вагона през Астрахан; отново видя могилите по бреговете на Волга, великата водна страна – кръвотока на руската земя, островите, стената от камъш, протоците, просналото се безкрай крайбрежие, ято лебеди – пак там. Отдясно дълго-дълго се точеха Стрелецките пясъци, от гребените им вятърът издухваше димни, плавни, палави като пламък, ръждиви шлейфове.

В Баку Кулюша реши да започне работа на един от строежите на великата петилетка – в първия тогава в страната завод за производство на синтетичен каучук. Когато се записваше в отдел „Кадри“, продиктува: „Мъжът ми умря по време на глада“. Кадровикът пребледня, облегна се на стола, след това се наведе към нея и процеди през зъби: „Идиотка. Заший си устата.“

Но тя не си я заши. Аз обичах да слушам Кулюша, просторните като степта разкази за детството ѝ, за селската работа, за пешия поход на овдовялата ѝ баба до светите места в Йерусалим, от който тя така и не се върнала – написала след година, че се е омъжила за равина Пенхас бен-Елишу и е станала еврейка; да слушам остроумните ѝ, понякога на пръв поглед

¹⁰ Кулюша е галено от Акулина. – Б. р.

¹¹ Снеток – северна пресноводна риба. – Б. пр.

¹² Солончак – вид засолена почва. – Б. пр.

налудничави, а понякога и пророчески съждения за живота – и даже тези нейни страшни, подробни разкази за глада. Сега, спомняйки си за Кулюша, най-сетне ми стана напълно ясно защо Господ е сътворил човека от пръст: за да може душата да израсне от него, даже от мъртвия – като растение...

Особено ми харесваше в разказите ѝ да виждам как вървим двамата по солончака – по слънчевата абсолютна плоскост, обсипана до хоризонта с мътни бледосини кристали, да виждам малко по-нагоре как кръжат приказните волжки риби и понякога да си представям, че съм Иван. Иван, който е винаги до Кулюша. На мен по принцип ми беше интересно да си мисля за това, как живеят хората след като умрат. За това, че смъртта е най-разпространената тайна. И освен това ми се струваше, че ако мисля за Иван, помагам на безутешната Кулюша да измоли от него прошка.

После аз пораснах, Кулюша умря, аз пораснах още, забравих детството, неговите владения – морето, рекичката, полето, гората, огромното кръгло пространство на щастието се стопи като дъга – и аз започнах незабелязано да умирам от безчувствието и покоя на тъгата. Твърде рано и болезнено ясно осъзнал, че животът без детство е толкова кратък, като че изобщо не го е имало, аз неволно се потопих в състояние на анабиоза, все едно в апартамента ми от чешмата изведнъж потече вода от Лета... Всичко това продължи повече от десет години и щеше да продължава и досега, но ето че неочаквано миналата година с мен се случи събитие, което ме извади от вцепенението.

Тогава, тъкмо преди да се уволня от една скучна малка кантора, аз получих месечно назначение от любопитно естество. Командироваха ме в един склад, определен за ликвидация, в който ми предстоеше да направя последната ревизия. Нашата кантора закриваше търговията на едро с монитори и затова се отърваваше от заетите с тях складови помещения. Складът се намираще в северната част на столицата, на улица „Адмирал Макаров“, близо до окръжната железопътна линия. Това беше стар тухлен хангар – един от няколкото десетки такива, разположени до руините на товаро-разтоварната железопътна гара. С бели тухли на челно място на всеки от тях беше изписано гигантското „ПУШЕНЕТО ЗАБРАНЕНО!“ Юни беше в своя разгар, работата се оказа нищо и половина и аз се наслаждавах на самотата. Броях и отбелязвах с тебешир част от безредно натрупаните до тавана пирамиди кашони, сядах на един стол и с наслада пуших на дъното на свръхвисокия кладенец, пронизан напреко от слънчевите лъчи, преминаващи покрай мертеците през дупките в стария етернитов покрив. Димът се издигаше нагоре на кълбета, разрастваше се, замيرаше и увисваше на сребристо-прозрачни пластове. Враците, изскочили изпод сумрачния гребен на покрива, чертаеха на светлото въпросителни знаци на зигзаг и прорязваха на различна височина триъгълните, едва потрепващи в краищата шлейфове от дим. Беше сухо и топло, тихо. С чаша силен сладък чай в ръка аз четях специално взетата в библиотеката книга за адмирал Макаров; за неговия изследователски военноморски гений, за грешката му в сражението при Цушима, за японските снаряди тип „напалм“, с които са сразени руските броненосци и дреднаути. Наоколо,

по цялата територия на складовата зона кипеше припряна товарене, разтоварване, броене и от време на време пламваха скандали за злоупотреби. А аз в своите владения вече седмица се опиянявах от безметежността.

И изведнъж тя беше разрушена. Ято врабци се беше научило да прониква под покрива на моя хангар и часове наред с ураганно чирикане и пляскане с криле замайващо да кръжи и да се мятат над сложния картонен ландшафт като японските камикадзе над флотата в Пърл Харбър. Нямаше спасение от врабците три дни подред и трябваше да се вземат мерки. От велосипедна помпа, парче дъска, медицински маркуч, малко грес и парче кече аз си измайсторих въздушна пушка. Патроните пълнех със строителна лепяща се хартия, която изчовърках от касата на хангарните порти; за по-голяма поразяваща сила допълвах отгоре заряда със сачми. Докато натаманя пушката, мина цял ден. До вечерта кашоните в моя сектор на стрелба бяха осеяни с пробойни. Следващите два дни седях в засада с въздушната пушка на прицел и не уцелих нито един врабец.

В този ми вид – въоръжен – ме завари пазачът на складовете.

Обясних му. Старецът ме изслуша със съчувствие и ми разказа, че врабчетата са бич за всички тукашни складове: прелитат от хангар в хангар, цапат стоките, хвърлят в смут, плашат хамалите, нахлувайки внезапно като орда право в муцуните им... Научих, че врабчетата са наследство от отминали времена, когато цялата тази складова зона, построена в самото начало на 30-те години, още е служила за хранилище на стратегическите зърнени запаси на Москва. По-рано врабчетата тук не можеш ги преброи, свят да ти се завие, а сега колко са, дреболия...

Когато пазачът си тръгна, аз отидох в задната част на хангара, с приклада изстъргах две шепи пръст от земята. Излязох на светло и върху един кашон изчистих събрания с пръстта боклук. На дланта ми останаха четири черни зрънца.

Поднесох ги към очите си и видях. Каруци със зърно от Ладовска Балка, Новоалександровка, Григорполиската станица, от цялото Ставрополие, от Кубан и Украйна се влачеха към железопътните станции, товареха се в ешелоните, които често отпътуваха за чужбина, за да бъдат заменени за злато и промишлено оборудване, а част от тях отиваха в Москва – зърното се разтоварваше именно тук, в този таен склад, под многочислената охрана на НКВД.

Завих ги в банкнота от сто рубли и ги сложих в обложката на паспорта си.

След като се уволних, аз взех със себе си тези зърна във Велегож и ги накиснах в разтвор от дрожди. Едното покълна и миналата година в саксията ми, пълна с истински чернозем, за който ходих специално до Мичуринск, израсна един клас.

А тази година на лехата ми зреят вече 22 класа.

А още след година се надявам да почерпя Иван с питка – мъничка, не по-голяма от нафора.